

6. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи [Текст] / [відпов. за вип. К. С. Прищепа]. – К. : Рад. шк., 1989. – 273 с.
7. Савченко, О. Я. Новий етап розвитку 4-річної початкової школи [Текст] / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – №1. – С. 6–10.
8. Сборник программ для средней общеобразовательной школы : пособ. для руковод. органов нар. образования и шк. [Текст] / [ред. Ю. Ю. Иванов]. – Ч. 1. – М. : Просвещение, 1968. – 432 с.
9. Фоминых, Б. И. На пороге четырехлетней начальной школы [Текст] / И. Б. Фоминых // Начальная школа. – 1986. – №1. – С. 5–8.

UA Визначено три основні етапи в процесі розвитку змісту початкового курсу української мови у другій половині ХХ ст. й проаналізовано вплив різноманітних чинників на його формування.

Ключові слова: зміст освіти, початкова школа, українська мова, початковий курс української мови, підручник з української мови для початкової школи.

RU Определено три ключевых этапа в процессе развития содержания начального курса украинского языка во второй половине ХХ в. и проанализировано влияние различных факторов на его формирование.

Ключевые слова: содержание образования, начальная школа, украинский язык, начальный курс украинского языка, учебник по украинскому языку для начальной школы.

EN Three main stages of the process of the development of the content of the elementary course of the Ukrainian language in the second half of the 20th century have been distinguished and the influence of different factors on its formation has been analyzed.

Key words: teaching content, primary school, the Ukrainian language, the elementary course of the Ukrainian language, the textbook of the Ukrainian language for primary school.

УДК 373.5.011.33:7/9

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ОРІЄНТАЦІЇ ЗМІСТУ ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ В КОНТЕКСТІ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ

*С. В. Косянчук,
аспірант лабораторії дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України
e-mail:358svk@bigmir.net*

Постановка проблеми. Серед п'ятнадцяти пріоритетних напрямів державної політики України щодо розвитку освіти на передній план висунуто «особистісну орієнтацію освіти [6]». Останнє десятиріччя розвитку освітньої галузі характеризується трансформаційними процесами у бік задоволення потреб особистості, суспільства, країни. «Глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють розвиток людини як головну мету, ключовий показник і основний важіль сучасного прогресу...[6]».

Отже, гармонійно розвинений, всебічно освічений і компетентний випускник загальноосвітнього навчального закладу – ціль і результат діяльності як освітніх, так і наукових інституцій. Проте, як визначають науковці, «в шкільній практиці спостерігається стандартизація виховного процесу, зберігаються застарілі способи передачі ціннісного ставлення до світу в готовому вигляді,

відбувається підміна гуманістичної педагогіки випадковим набором виховних заходів, що перешкоджають розгортанню процесу сходження самої особистості на шляху від абстрактного до конкретного. Школа здебільшого не зуміла подолати авторитаризм, кардинально змінити філософію та ідеологію виховання, повернутись до інтересів особистості, її насущних проблем... <...> гуманістична система цінностей сучасного суспільства носить переважно декларативний характер, вона як і загальнолюдська культура залишається для більшості учнів абстрактною, особистісно неприйнятною. А норму завжди встановлює авторитет, який стоїть над індивідом. Часто учень не розглядається як найбільша соціальна цінність, суб'єкт соціального життя, саморозвитку і самовизначення [4].»

Спираючись на три найважливіші особливості розвитку сучасної науки, Г. О. Васьківська говорить про учнів і студентів як об'єктів державного впливу через стандарти, що конкретизуються у навчальних програмах, навчальних і методичних посібниках, у поурочному плануванні. «Як підсумок – усе це спрямовується на навчальні заклади, педагогів, а у період підсумкових атестацій – на учнів і студентів, у такий спосіб впливаючи на їхню освітню діяльність. Утім, незважаючи на такий чіткий розподіл впливу: держава – освітянські інститути – навчальний заклад, останні не йдуть одним шляхом. Одні навчальні заклади ототожнюють себе з суб'єктом держзамовлення на освіту, транслюють на педагогів і учнів держстандарти, програми, підручники й методики без будь-яких змін, тобто вписуються у державну схему суб'єкт-об'єктних відносин, розглядаючи педагогів і учнів як об'єкти управління. Натомість інші навчальні заклади (їх значно менше) намагаються віднайти своє ключове місце в освітньому просторі, а тому розробляють й апробують інноваційні моделі або програми розвитку, у такий спосіб розфреймовуються, тобто: або розсувають рамки держстандартів, або виходять за них, набуваючи суб'єктності щодо своєї освітньої діяльності [2].»

З огляду на викладене, висновуємо, що навчально-виховний процес як такий унеможлиблюється (як бажаний), якщо його перебіг задовольняється виключно статусом навчального закладу, іміджем учителя, писаними і неписаними законами співжиття і співдіяльності. Тож необхідні відповідні переосмислення, а також перегляд ролі і значення змісту шкільних предметів. Відтак, ціннісно-сміслові орієнтації учнів мають стати об'єктом пильної уваги передусім науковців, учителів-предметників, шкільних психологів і соціальних педагогів, а також під час творення навчальних книг, бо йдеться про особливості психології перебігу життєвих процесів і переживання подій і явищ, про потребу людини шукати смисл (суб'єктивне значення чогось) – у всьому. (Інституту сім'ї як фундаменту розвитку дитини ми зумисне приділяємо мало уваги, адже цей аспект потребує окремої розмови.)

Мета статті: а) розкрити роль і значення змісту шкільних предметів гуманітарного циклу з погляду його фундаменталізації і ціннісно-сміслового навантаження; б) розглянути процес підручничотворення у контексті фундаменталізації змісту предметів гуманітарного циклу старшої школи.

Аналіз сучасних наукових здобутків. Ціннісно-сміслові орієнтації детермінуються, з одного боку, власним життєвим умінням мислити, спілкуватися і діяти, а з іншого, – соціальними викликами, і формуються на основі психологічних механізмів: інтеріоризації (оволодіння суспільно-історичним досвідом у взаємодії); ідентифікації (встановлення подібності на певних ознаках); інтерналізації (присвоєння здобутого). У цьому сенсі значення і смисли – як досить нестійкі структури – узалежнені від рівня розуміння й інтерпретації дійсності, зокрема психічного буття людини, її особистого досвіду. Відтак шкільна діяльність здебільшого виступає основним чинником розвитку учня, де зміст навчальних предметів або розвиває його психологічні механізми, або стримує (іноді – шкодить, коли процвітає авторитарна педагогіка, квазінаукове адміністрування навчально-виховного процесу) [1].

Під час круглого столу «Нове покоління на порозі дорослого життя: цінності, життєві плани, вибір професії», проведеного [7] за результатами всеукраїнських репрезентативних опитувань учителів і випускників (організатори: Інститут педагогіки НАПН України, Інститут соціології НАН України; вересень-жовтень 2011 року), науковці дійшли висновку, що випускники загальноосвітніх навчальних закладів, попри все, оптимістично дивяться у майбутнє. Якщо є оптимізм, є й цілі у житті, усвідомлення шляхів їх досягнення. Отже, можна говорити про те, що діти розвиваються як «головна мета», «ключовий показник», «основний важіль сучасного прогресу», а їхні ціннісно-сміслові орієнтації несуть у собі позитив, готовність протистояти викликам сучасності. А як бути з випускниками тих навчальних закладів, де панує, щонайменше, неоптимізм?

Відповіді слід шукати не тільки у сфері навчання, але й виховання. Ціннісно-сміслова сфера особистості як така, її трансформація під впливом навчально-виховної та іншої діяльності всебічно вивчається науковцями і вчителями-предметниками не один десяток років в Україні (Бабенко О. М., Балл Г. О., Бех І. Д., Бреусенко О. А., Васьківська Г. О., Грицик Н. В., Емірасанова Е. У., Жалдак М. І., Зливков В. Л., Зязюн І. А., Копилов С. О., Корнеєв В. П., Копалковська Л. І., Кремень В. Г., Курганська Л. О., Лаврик Ю. В., Левшин М. М., Масол Л. М., Михайлюк Л. М., Москалик Г. Ф., Мусатов С. О., Немченко С. Г., Олексюк О. М., Пастушенко В. С., Пророк Н. В., Рамський Ю. С., Рафальська М. В., Савельєва-Рат О. А., Савченко О. Я., Северина Н. Ю., Сидоренко В. К., Троханяк Н. А., Фурман А. В., Хомутинікова Н. Н., Шевченко Г. П., Шевчук А. М. та ін.), а також в Росії та інших країнах пострадянського простору (Абульханова-Славська К. О., Алієва Н. З., Асмолов О. Г., Астафєва О. М., Бегалінова М. С., Біренбаум Г. В., Бондарєвська О. В., Братусь Б. С., Волков Ю. Г., Гозман Л. Я., Гордієвських Л. В., Двойнін О. М., Дякіна В. Л., Зеєр Е. Ф., Зейгарнік Б. В., Зімняя І. А., Зотова Н. Г., Івушкіна О. Б., Кіліна І. О., Лантратов О. І., Леонтєв Д. О., Леонтєв О. М., Ледванова М. Ю., Максимова Г. П., Мірошніченко Н. І., Морозова О. П., Мосцова І. В., Насіновська О. Є., Нідерер Н. В., Нікітіна І. В., Павлюченко С. Є., Пряжніков М. С., Пряжнікова О. Ю., Романцова М. Г., Семенухін П. Ю., Се-

рий А. В., Сологуб Т. В., Столін В. В., Суботський Є. В., Хуторської А. В., Яніцький М. С. та ін.).

Утім, узагальнюючи результати наукових пошуків, зазначимо, що все те теоретичне, «унауковлене», здебільшого збігається з результатами практичних спостережень за процесами становлення особистості учня старшої школи. Проте, ані те, ані інше не витримує супротиву, коли йдеться про впровадження здобутків науковців і практиків від педагогіки на теренах освітнього простору. Вітчизняні теоретики і практичні педагоги, серед іншого, шукають шляхи розв'язання важливих, з нашого погляду, проблем з метою осучаснення змісту освіти як старшої, так і вищої школи. У своєму дослідженні ми звертаємо особливу увагу на міркування, що стосуються: дитиноцентричних, людиноцентричних, ціннісно-філософських трансформацій (Кремень В. Г.); діалогу особистість – особистість, особистість – соціум, особистість – культура, де взаємовидозмінюються ціннісно-сміслові імперативи (Васьківська Г. О., Савченко О. Я., Сухомлинська О. В., Титаренко Т. М.); компетентностей як результатів застосування новітніх технологій у навчально-виховному процесі з метою розвитку ціннісно-сміслових орієнтацій учнів, адаптації знань, формування умінь і навичок, розкриття здібностей) (Бондар С. П., Миропольська Н. Є., Пометун О. І.); реінтерпретації фактів і закономірностей, відкритих у різних наукових школах, що репрезентують структуру, функціонування і розвиток ціннісно-сміслові сфери особистості (Карпенко З. С.); ціннісно-сміслові сфери і позиції вчителів (Заброцький М. М., Зрайко Р. І.) (особливо важливо з огляду на дані, здобуті під час опитувань учителів і випускників); ціннісно-сміслового поля, ціннісно-сміслового досвіду, ціннісно-сміслових конструктів, ціннісно-сміслові комунікації (Гончаренко С. У., Зязюн І. А.); ціннісно-сміслового виміру (Андрущенко В. П., Астахова В. І., Бех І. Д.); ціннісно-сміслового світу (Матвієнко І. О.); ціннісно-сміслові компетенції (Родигіна І. В., Туряк В. Ю., Шевченко З. О.); ціннісно-сміслові реальності і нашарувань (Варипаєв О. М., Кононенко В. І.); цінностей конформістської спрямованості, що деформують ціннісно-сміслову сферу (Гарькавець С. О.).

Перелічене, так чи інакше, стосується змісту навчальних предметів (переважно гуманітарного циклу), розвитку особистості шляхом навчання, а також проблем, що виникають на тлі соціально-економічного розвитку, і, звісно, фундаменталізації знань. Результати наукових досліджень і здобутки педагогів-практиків хоч і знаходять своє вираження в освітніх стандартах, навчальних програмах, підручниках і посібниках (гуманітарний цикл, старша школа), а отже, у змісті відповідних шкільних предметів, вочевидь, цього замало.

Задоволеність 11-класників рівнем підготовки з предметів така (середній бал задоволеності випускників рівнем підготовки розраховано за шкалою: 1 – зовсім незадоволений; 2 – скоріше незадоволений; 3 – утруднююсь відповісти; 4 – скоріше задоволений; 5 – цілком задоволений): зарубіжна література – 4,13; українська мова – 4,10; українська література – 4,08; історія України – 4,03; всесвітня історія – 4,00; основи економіки – 3,89; іноземна мова – 3,73.

Учителі-предметники, аналізуючи програми з основних навчальних предметів, вказали, що ці програми: лише на 56,75% відповідають сучасним досягненням науки і на 50,84% – пізнавальним потребам учнів. Третина опитаних учителів визнали, що відповідні програми є занадто складними (33,96%) і такими, що містить багато надлишкових знань та інформації (33,30%). Понад половина респондентів (54,03%) зійшлася на тому, що програми з основних навчальних предметів вимагають модернізації відповідно до запитів і вимог сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освітня галузь у цілому розвивається складно. Розв'язати назрілі проблеми «...не під силу жодній формі суспільної свідомості, крім філософії. Якщо метою і змістом освіти є формування особистості громадянина, що передбачає всебічну розвиненість, повноцінність, добросовісність та інші позитивні якості, то, безумовно, зрозумілою є актуальність філософії освіти. Очевидно, з її позицій можна максимально сприяти соціалізації людини, її оптимальній адаптації до життя в суспільстві відповідно до вимог європейського вибору і завдань з реалізації національної освітньої програми. Необхідність філософії освіти зумовлена статусом освіти – завданням учити і виховувати (в їх безперервній взаємодії) [5, 268]. На думку російських учених, наукові витoki нової освітньої політики також слід шукати у філософії освіти, в науках про людину і суспільство, в «теорії практики» (сучасна педагогіка, соціальне проектування, менеджмент системи освіти і т. ін.), зокрема, «... необхідно <...> переосмислити значення поняття «фундаменталізація», вклавши в нього новий смисл і включивши в основну базу знання про людину і суспільство. В Росії – це далеко не проста проблема [9]».

Наші наукові пошуки [8] відзначаються саме цим, а також стосуються проблем ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників.

Генералізуючи викладене, зазначимо, що задля свого майбутнього маємо прагнути створювати такі навчальні програми, підручники і посібники, дібрати і розкрити такі технології навчання, що сприятимуть внутрішній потребі учнів у саморозвиткові й самоосвіті. Оскільки йдеться про зміст предметів гуманітарного циклу старшої школи, то у процесі відповідного підручникотворення необхідно добирати знання за такими системами і структурами, що їх зміст (знаннева ємність) не дисонуватиме (у книзі – одне, в житті – інше), буде позбавлена фрагментарності і непослідовності, а також викликатиме довіру, зацікавленість і спонукатиме до такого перебігу життєвих процесів старшокласників, за яких реалізація їхніх ціннісно-сміслових орієнтацій (цілей) відповідатиме найвищим критеріям людської діяльності. «Життя і діяльність старшокласника визначаються двома видами чинників. З одного боку, це чинники суто зовнішні, або соціальні. Випускник має віднайти свій шлях у майбутнє життя за межами школи. З іншого боку, завершується процес становлення особистості та утвердження принципів особистісного буття у світі. Рання юність визначається як період становлення самостійності, соціального й особистісного самовизначення, пошуку та ствердження свого життєвого шля-

ху [5, 434]». Саме це й має бути покладене в основу принципів і закономірностей добору змісту навчальних предметів.

«<...> / я пішов би зводить дім, / хай мене научать <...> я дітей би лікував, / хай мене научать <...> я б в робітники пішов, / хай мене научать <...> я б кондуктором пішов, / хай мене научать <...> я б у льотчики пішов, / хай мене научать <...> я б в матроси пішов, / хай мене научать <...> Книгу всю перечитавши, / зарубай на носі так – / всі роботи є хороші, / обирай / на смак!». Вочевидь, Володимир Маяковський, коли писав вірш «Ким бути?», про найголовніше явище сказав наприкінці, назвавши його «книгу всю перечитавши». Отже, для початку – «хай мене научать». Друге – має бути книга як містилице системних фундаменталізованих знань, носій методології їх здобування і джерело екзистенційних цінностей тощо. І третє, має бути бажання здобувати знання. Виправдано вважати фабулу твору не випадковою або ні, проте висунута поетом послідовність має чи не сакраментальний смисл, що обрамлює виховання в сім'ї, дитячому садку, школі... Якщо розмірковувати саме так, то навчальна книга й справді має посідати друге почесне місце як результат сакраментального плину і розгортання, течія якого не що інше як прояв ментальності – «зарубай на носі так» (засвоєння цінностей суспільства і його культури), вітальності – «всі роботи є хороші» (забезпечення свого біологічного існування і не тільки), астральності – «обирай на смак!» (задоволення власних самоусвідомлених потреб згідно з провідними цілями, що, за суттю, є ціннісно-смісловими орієнтаціями). За Маяковським, значення книги в нелінійному розвитку – від засвоєння цінностей суспільства і його культури до реалізації ціннісно-сміслових орієнтацій, а отже, призначення людини як такого. А це, з погляду науки (як ми і зазначали), психологічні механізми (інтеріоризація, ідентифікація, інтерналізація) у взаємодії.

Учіння – виховання. Засвоєне – непізнане. Особисте – колективне. Індивідуальне – соціальне... Перелік подібних дихотомічних пар на цьому не завершується. Він доповнюється і переглядається, претендує на фундаментальність і піддається критиці. Так тече наукове пізнання людини і світу, сповнене значень і смислів. Утім, найголовніше – визначити умови розвитку вільної особистості. Навчання виступає як потреба людини, так і умова її розвитку. Отже, зміст навчальних предметів детермінує цей розвиток.

Дослідження переконливо довели, що випускники ЗНЗ України не сприймають зміст навчальних предметів (інваріантна складова) як такий, що сприяє повному задоволенню їхніх психологічних потреб. Знання слід засвоювати, а отже, переживати їх, переосмислювати і привласнювати. Тож психолого-соціальна складова має бути обов'язковою умовою добору змісту освіти. Будь-який дібраний навчальний текст можна і треба структурувати, інтерпретувати і подавати так, щоб в учнів збуджувалися процеси символізації, яви і суджень-висновків, а їхня особистісна свобода, їхнє суб'єктне життя розвивалися і міцнішали, а не нівелювалися і деструктувалися. У такий спосіб відбудуватиметься «орієнтація особистісної активності на смисл життя й похідні від нього смисли на протигагу стимулам, соціальним нор-

мам, тиску зовнішнього оточення; осмисленість життя як результат наявності смислу життя; одухотвореність смислу життя культурними цінностями і його автономність від найпростіших потреб; глибина й адекватність розуміння особистістю смислу життя [3, 86]».

Децо про «метапредметну» діяльність шкільних психологів і соціальних педагогів. Формально (здебільшого) загальноосвітні навчальні заклади готові до впровадження технологій, спроможних тісно поєднати завдання школи і ціннісні установки старшокласників. Учителі викладатимуть ущільнений, генералізований і фундаменталізований зміст предметів, щоправда, з тією різницею, що окремі уроки будуть бінарними.

Наприклад, зі шкільним психологом, коли на уроках з мови розглядатимуть теми діалогічного мовлення, риторичної майстерності. Фахівцеві буде що сказати учням, аби ті краще засвоїли матеріал, замислилися над законами мовлення, порушення яких спричиняє непорозуміння тощо. Якщо це урок літератури – ще краще: шкільний психолог розгляне разом з учителем і учнями поведінку героїв твору, пояснить, чому в одних випадках вони діють так, а в інших – інакше, хоча мають свої цінності, певні сталі установки і відповідні цілі в житті.

На уроках з предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» корисною (а то й незамінною) буде присутність соціального педагога. Цей фахівець, навчений розуміти соціум, разом з учителем спроможні перетворити навчальний предмет на найулюбленіший. А що, коли регламент певної теми складає дві години? Звісно, одного дня вивчатиметься матеріал з огляду на психологічні особливості історичних постатей, а іншого – соціальний педагог відповідь на запитання тих учнів, котрі зацікавляться законами, закономірностями, особливостями суспільного розвитку.

Про методичну доцільність участі цих фахівців й годі говорити, коли, наприклад, після математики, природознавства чи фізкультури в класі розпочнеться урок з мистецтва. У процесі підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання неабияку послугу надасть шкільний психолог, адже, за словами організаторів ЗНО, учні більше бояться самого процесу, ніж запитань в опитувальниках.

За такої організації (ми маємо відповідний досвід у галузі гуманітарних предметів) навчувальний процес стане навчально-виховним, педагогічно і психологічно виправданим, суспільнодоцільним, адже, як казав наш колега, перед тим, як увійти в клас, я ставлю собі запитання – «Яким має бути мій юний співвітчизник, творець країни і забезпечувач моєї старості?».

Висновки. Організація навчання, навчально-виховні технології мають бути спрямованими на формування і розвиток ціннісно-смислової сфери, у такий спосіб задовольняючи власні потреби особистості на тлі глобалізаційних викликів сьогодення. І не має значення, ви є прихильником гуманістичного чи компетентнісного підходів, якщо навчання є контекстним.

Укотре наголошуючи на смислах, звернемося до Р. Уорнера. «Відсутність смислу життя – одна з центральних екзистенціальних проблем, з якою зіш-

товхується кожна людина, і багато психічно хворих людей замислюються над безцільністю свого існування. Їхні дні не заповнені продуктивною діяльністю, їхні соціальні контакти нечисленні і часто залежні та марні. Відповідно до Сальваторе Мадді, серед інших, екзистенціальний невроз у своїй найважчій формі є хронічною безцільністю і апатією, поспіль з нудьогою, депресією і втраченою почуття цінності особистості й уміння володіти ситуацією [10]».

Щоб навчання дітям було до снаги, слід пам'ятати про орієнтацію на ціннісні взаємовідносини, дотримуватися сталої професійної уваги до ставлень, які формуються у вихованця до соціально-культурних цінностей (людини, природи, суспільства, праці, пізнання) і ціннісних основ життя – добра, істини, краси. Педагог максимально повинен сприяти розвитку здатності дитини усвідомлювати своє «Я» у зв'язках з іншими людьми і світом, осмислювати свої дії, передбачати їх наслідки для інших людей і своєї долі, робити осмислений вибір життєвих рішень.

Необхідно сприймати дитину як даність, визнавати за нею право на існування її такою, якою вона є, поважати історію її життя, що сформувала її на певний момент саме такою, якою вона є, а також визнавати цінності її особистості, не залежно від успіхів, розвитку, становища, здібностей, ставитися з повагою до її особистості. Межі прийняття даності існують: вони відбиті у двох «Не можна» – «не можна зазіхати на іншу людину» і «не можна не працювати, не розвивати себе» – ці заборони безумовні й категоричні для людини сучасної культури [9].

Отже, доцільно проводити високопрофесійні експертні оцінки проектів стандартів, програм, методичних рекомендацій з погляду їх соціально-педагогічної виправданості і доцільності, психологічної вмотивованості застосування тих чи інших принципів добору змісту. Власне, цьому має підпорядковуватися і процес творення шкільних підручників та інших навчальних книг.

Література

1. Васьківська, Г. О. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника [Текст] / С. В. Косянчук, Г. О. Васьківська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзигон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 107–120.
2. Васьківська, Галина. Людина як об'єкт наукового пізнання у контексті суб'єктивного досвіду старшокласників [Текст] / Галина Васьківська. – Молодь і ринок. – 2012. – № 2(85). – 176 с. – С. 67–71.
3. Карпинский, К. В. Психология жизненного пути личности : Учеб. пособ. [Текст] / К. В. Карпинский. – Гродно : ГрГУ, 2002. – 167 с.
4. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів загальноосвітньої школи до факультативного курсу «Основи гуманістичної моралі» [Електронний ресурс] / авт. кол.: І. Д. Бех, Н. І. Ганнусенко, К. І. Чорна. – Режим доступу: <http://uath.org/index.php?news=478>
5. Кремень, В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору [Текст] / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] / [затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednya/serednya/baza/nats_doktr.doc
7. Нове покоління на порозі дорослого життя: цінності, життєві плани, вибір професії [Електронний ресурс] // Наукові матеріали Інституту педагогіки НАПН України, Інституту

соціології НАН України: круглий стіл. – К. : Демократичні ініціативи, 20 січня 2012. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizu/nove-pokolinnja-na-porozi-doroslogozhittja-cinnosti-zhittevi-plani-vibir-profesii.htm>

8. Обговорення результатів завершального етапу дослідження «Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі» (2009–2011 роки) з огляду на завдання, що впливають з нової теми «Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі в умовах профільного навчання» (2012–2014 роки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/http_didactics_ucoz_ua_load_materiali_1/didaktichni_zasadi_diferenciaciji_navchannja_v_osnovnij_shkoli/1-1-0-111

9. Столяренко, Л. Д. Педагогика. 100 экзаменационных ответов : экспресс-справочник для студентов вузов [Электронный ресурс] / Людмила Дмитриевна Столяренко, Сергей Иванович Самыгин. – Режим доступа: http://eusi.ru/lib/stoljarenko_pedagogika_100_ekzamenacionnyh_otvetov/index.shtml

10. Уорнер, Р. Творческое программирование [Текст] / Р. Уорнер // За пределами ухода в общество. Опыт нормализации и интеграции [под ред. III. Рамон]. – Гл. 5. – С. 155. – Амстердам-Киев, 1996.

UA У статті йдеться про зміст предметів гуманітарного циклу старшої школи, про відповідне ціннісно-сміслові навантаження, а також про фундаменталізацію освіти. Акцентується увага на навчальних програмах, підручниках і посібниках, зміст яких має бути спрямованим на формування ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників.

Ключові слова: філософія освіти, фундаменталізація, зміст освіти, учні старшої школи, предмети гуманітарного циклу, ціннісно-смістова сфера, ціннісно-сміслові орієнтації.

RU В статье речь идет о содержании предметов гуманитарного цикла старшей школы, соответственной ценностно-смысловой нагрузке, а также о фундаментализации образования. Акцентируется внимание на учебных программах, учебниках и пособиях, содержание которых должно быть направлено на формирование ценностно-смысловых ориентаций старшеклассников.

Ключевые слова: философия образования, фундаментализация, содержание образования, старшеклассники, предметы гуманитарного цикла, ценностно-смысловая сфера, ценностно-смысловые ориентации.

EN The article tells about the subjects content of humanitarian cycle of the high school, which are conformity of the value-sense load, and also it tells about fundamentalization of the education. The focus is on the learning curricula, textbooks and manuals, which contents should be aimed at building of the value-sense orientations of the high school students.

Key words: philosophy of the education, fundamentalization, content of the education, high school students, subject of the humanities cycle, value-sense sphere, value-sense orientation.

УДК 371.20:351.851

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ ЯК НАУКОВИЙ ФЕНОМЕН І ЗМІСТОВА КОМПОНЕНТА

*П. М. Кухарчук, кандидат наук з державного управління,
науковий кореспондент лабораторії управління освітніми
закладами Інституту педагогіки НАПН України,
проректор з соціально-економічних питань і міжнародної
науково-педагогічної роботи,
Житомирський державний університет імені І. Франка,
e-mail: petro6262@mail.ru*

Постановка проблеми. Процеси демократизації більшості сфер життєдіяльності українського суспільства потребують від органів державної влади якісно